

СЕКЦІЯ «ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО»

УДК 808.5(075.8)

Онуфрієнко Г. С.

PhD(Philology), доц. ЗНТУ

РИТОРИЧНИЙ КАНОН В ЕВОЛЮЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО ФОРМАТУ

Мовленнєва естетика і змістова цінність публічного виступу, як і його обов'язкові риторичні параметри (логос, етос, пафос) – актуальний об'єкт наукових студійовань сучасних вітчизняних (Ф. Бацевич, С. Єрмоленко, М. Кайда, Н. Михайличенко, Г. Онуфрієнко, Г. Почепцов, Г. Сагач, О. Щербакова та ін.) і зарубіжних (В. Адмоні, Р. Барт, М. Бахтін, А. Вежбицька, О. Зарецька, Р. Лахманн, В. Маслова, Г. Михальська, П. Мітч, П. Сопер, І. Томан та ін.) дослідників проблематики теорії та практики мовної комунікації, комунікативної лінгвістики, загальної та прикладної риторики. Мета цього дослідження – здійснити компаративний аналіз риторичного канону мовної комунікації в її публічному вимірі на виконання завдань першого етапу «Мовна комунікація в історичному просторі і світовому контексті» кафедральної НДР 08518 «Мовна комунікація у часопросторі і професійному дискурсі» (ЗНТУ, 2018-2021 рр.).

Від часів «золотого дитинства людства», яким у цивілізаційному світовому процесі метафорично означено давньогрецьку та давньоримську епохи, і дотепер людина чи не найбільше занепокоєна тим (бо від цього залежить і її здоров'я, і психологічний комфорт), як впливати мовленням словом на співрозмовників, у тому числі у форматі спору, аби схилити опонентів на підтримку висловлюваної думки, пропонованої ідеї, висновку, проекту, програми, наведених аргументів чи контраргументів тощо.

У мовній комунікації публічного формату саме риторична компетентність індивідів стає індикатором як ступеня їх освіченості та професіоналізму, так і рівня їх аналітичного мислення й ораторських чеснот. Риторичний канон й ораторія виконують надзвичайну нормативно-дидактичну функцію у вихідному комунікативному просторі, хоча і залежать від конкретної культури, традицій, історичної еволюції та їх перспектив у світовому, національному та індивідуальному вимірах. Класичний риторичний канон являє собою алгоритмічну модель покрокового продукування мисленнєво-мовленнєвої діяльності у публічному форматі: інвенція, диспозиція, елоквенція, меморія, акція, релаксація.

Вагому поліфункційності, втім надто різну впливовість та поширеність у соціумі через різний ступінь мотивації її актуальності та соціальний попит на публічну мовну комунікацію в історичному просторі, мав риторичний

канон у часи античності, середньовіччя, епохи Ренесансу, бароко, класицизму. «Царицею наук» і «княгинією мистецтв», інструментом успіху, таланту, освіченості була риторика в часи античності й Ренесансу. Проте в кінці XVIII ст. вона була посунута на периферію гуманітарної освіти. Знову було «відкрито» риторику у XX ст. – в епоху глобальної інформатизації й масштабної активізації мовної комунікації, час термінологічного буму як у фаховій діяльності, так і в соціумі у цілому.

У сучасному комунікаційному контексті кожен акт мовленнєвої творчості потребує від комунікаторів системи достовірних аргументів, інформаційної гігієни, стилістичної довершеності, словесної досконалості, щирих емоцій у гармонії з цілісністю повідомлюваного змісту. Ієрархічна модель архітектоники сучасного риторичного канону скерована на конструктивність публічного виступу, щоб досягти його ключові завдання: ефективність (результативність), переконливість (доказовість) і, що є визначальним, – торжество «людського» в людині (добročинність). Еволюційну траєкторію риторичного канону, а відтак й ідеалу в історичній ретроспективі полікультурного світового простору графічно ілюструватиме хвиляста лінія зі «злетами» (торжеством цих пріоритетів, досягненням риторичного ідеалу) і «спадами» (повною або частковою втратою пріоритетів чи ігноруванням їх).

Істинність сказаного, тобто стандарт істинного красномовства, шанували, пропагували й утверджували давньогрецькі філософи Сократ, Платон, Аристотель, тоді як оратори-софісти прагнули тільки красивого та грамотного мовлення, байдужого до істини, вимог достовірності фактажу. На переконання Цицерона, саме знання є змістом красномовства, тому для успішної публічної комунікації в усіх дискурсах і з усіх тем якнайважливішими є загальна ерудованість, професіоналізм, високий рівень теоретичної обізнаності, стилістична вишуканість, мовленнєва вправність, а не безпідставне, маніпулятивне, неаргументоване, спекулятивне чи тільки емоційне оцінювання чогось чи когось. У ті часи віртуозність й ефективність публічного виступу обов'язково засвідчували оплески слухачів. Провідних прогресивних риторичних сентенцій Цицерона (*ніколи не слід заперечувати очевидне; істина завжди торжествує; щоб запалювати серця слухачів, промова має саме палати*) не затьмарили ані періоди занепаду уваги і поваги до риторики, ані скепсис окремих осіб щодо риторичного канону й ідеалів, ані відоме поширення і схвалення практики суцільного читання тексту з аркуша замість публічних промов, до того ж написаних не власноруч та всупереч академічній доброчесності, принципам інформування і самостійної творчості.

Риторичний ренесанс в Україні припадає на кінець XVII – початок XVIII ст., коли в Києво-Могилянській академії було підготовлено 127

авторських підручників риторики, а культура диспуту, дискусії, дебатів упрваджувалася в освітньому просторі завдяки особистому прикладу викладачів як національний комунікативний стандарт, як дієвий інструмент еристики, як справа почесна і корисна. Видатний український любомудр, просвітитель, оратор Григорій Сковорода ввійшов в історію української культури як автор оригінальної риторично-гуманістичної концепції, яка і нині, пробуджуючи національну духовність, засвідчує свою життєдайність у слов'янському комунікаційному просторі завдяки високому світоглядному, етичному й естетичному ресурсу.

Слов'янська риторична парадигма у світовій логосфері посідає гідне місце: вона має велику загальногуманітарну цінність (є діалогічною за змістом і позитивно онтологічною) та реальні гармонізуючі перспективи, в яких істина і є справедливістю (порівняємо з етичним кредо Т. Г. Шевченка *«Моліться одному – правді, а більш нікому»*). У своїй десяти томній *«Риториці»* Ф. Прокопович переконливо ілюструє слов'янський риторичний ідеал: *«Силами красномовства захищаємо невинних, засуджуємо нечесних, відвертаємо шкоди й небезпеки. Переконлива мова лікує душі: в нещасті захистом, у щасті – найбільшою прикрасою»*.

У XX ст. драматична доля риторики, якій із різних причин довелося поступитися своїми функціями іншим дидактичним інстанціям та дисциплінам, набула перспектив відродження і крок за кроком відновлювала свій авторитет завдяки новій ціннісній орієнтації та прогресивним гуманістичним категоріям нового часу. Від 60-х років фіксується період її ренесансу в європейському комунікаційному просторі. Нині риторика системою своїх упорядкованих пріоритетних функцій (бути стратегією і тактикою доказового вербального переконування, бути інформаційною настановою, моральною інтенцією, філологічною цариною) виступає регулятивною і стабілізуючою силою культури в суспільстві, що прагне цивілізовано регламентувати комунікативний простір, ефективно організовувати й «дисциплінувати» мисленнєво-мовленнєву діяльність, консолідовувати норми та правила щирого (чесного) спілкування й вербального переконування для різних (якщо не всіх) комунікативних ситуацій фаху і соціуму в цілому [1-2].

Сучасний риторичний канон як строго ієрархізовану сукупність семи законів спілкування (концептуальний, моделювання слухацької аудиторії, стратегічний, тактичний, мовленнєвий, ефективної комунікації, системно-аналітичний) окреслено в докторській дисертації Сагач Г. М. – професорки Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка. Публічний формат риторичного стандарту мовної комунікації передбачає дотримання двох обов'язкових складових: блоку підготовчих законів та блоку управлінських законів, гармонійне співвідношення яких гарантуватиме

публічний успіх у результаті досягнення триєдиної мети – інформувальної, переконувальної, естетичної.

Таким чином, здійснений компаративний аналіз риторичного канону в публічному вимірі та часопросторі дозволив виявити як ознаки його еволюції (втрати, відновлення, осучаснення) від античності по наш час, так і специфіку в різних національних культурах. «Злетити» в розвитку риторичного ідеалу засвідчують, що прямі функції мовної комунікації публічного формату – сприяти створенню і вдосконаленню суспільства цивілізованої комунікації та бути в ньому регулятивним і стабілізуючим інструментом загальної культури мислення, переконувального інформування, та фахової термінологічної культури, без чого ані індивід, ані галузь, ані соціум у цілому не матимуть прогресу й перспектив еволюційного майбутнього.

Сучасні європейські практики публічної комунікації, скерованої на результат, що відповідає означеній комплексній меті, та чинний стандарт компетентностей випускника українських ЗВО переконують, що риторичний канон має бути засвоєний, зокрема на заняттях з лінгвокультурологічної теоретико-прикладної дисципліни «Риторика», ще під час здобуття студентами бакалаврської освіти, а набута риторична компетентність удосконалена на другому освітньому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях. Така динамічна освітня траєкторія позитивно впливатиме на впровадження риторичного канону мовної комунікації в її сучасний різножанровий публічний формат, що сприятиме формуванню української еліти суспільства комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Онуфрієнко, Г. С. Риторична компетентність державних службовців як чинник становлення комунікативної культури елітарного типу [Текст] / Онуфрієнко Г. С. // Реформування публічного управління та адміністрування: теорія і практика, міжнародний досвід: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Одеса, 27 жовтня 2017 р. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2017. – С. 281-283.
2. Онуфрієнко, Г. С. Термінологічна компетентність як обов'язковий інструмент комунікації в публічному управлінні [Текст] / Г. С. Онуфрієнко // Публічне управління в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 25 травня 2018 р. – Київ: НАДУ при Президентові України, 2018. – С. 95-96.